

[0020]

"FEN FIERE WEAGEN"*)

Ik bin ien fan 'e minsken dy't, lyk as Dr. D. Kalma, altyd oannommen hat dat 'fen fiere weagen' yn Gysbert Japicx syn 'Tjesckmoars sea-aengste' bitsjut; *fan fierren*; út 'e *fierte*, en mei it pron. 'se' yn 'e rigele dy't der oan folget, Wif en syn maten bidoeld wurde. En my hat K. Dykstra like min bikeard.

Nou 't de redaksje fan 'Us Wurk' mei D. fan bitinken blykt to wêzen, dat 'weagen' hjir ndl. *golven* sizze wol, kin 'k der my ek min oer stilhâlde.

Ien fan beiden: Dykstra en de redaksje roaije de planke mis, of G.J. hat

 *) Trije lju hawwe har oppenearre oer 'Tsjesck-moar', de hearen Hof, Kalma en Strikwerda. Kalma wol it net oan, dat 'weagen' yn 'fen fiere weagen' = 'baren' wêze soe en net gelyk 'wegen', 'En hoe moat men jin dat foarstelle, dy *fiere* weagen dy't fan it lân ôf rinne?' freget er. Ek de hear Strikwerda komt dêr op, mei't er wiist op 'it ûnderfiningsfeit - hwat him út fysiske wetmjittichheden forklearje lit - dat de weagen fan 'e sé nea fan it lân ôfsjogge, mar der jimmer op ta rôlje.'

Wy jowe bilies; it stiet alderminst fêst: dat 'weagen' hjir = 'baren' is. Omt de Hear Hof mei in yngeande interpretaesje fan it hiele fers komt, nimme wy syn stik yn dit nûmer op. En dan moat it yn earsten ek dien wêze.

Red.

mei dy strofe 5 in dan al blinders rare skaei makke; sa'n raren as men fan 'e âld Boalserter net forwachtsje mei. Hwerom net? Nou, sjuch:

Dy hege wier, sa deun ûnder 'e sédyk, dat er geskikt is foar in stiennenmans-stoarderij wjerskanten út, ('fen beyde ig,' seit G.J. ommers?) wit ik net to lizzen, dus, ik hab him ek noait binei west, mar ik hab gauris, fan dún of dyk ôf de weagen tsjen, ik siz al leaf rôljen, sjoen. Lykwol noait ofte nimmer net sa, dat se, as de wyn út 'e wâl kaem (sa't hjir yn dy strofe 5 fansels it gefal is,) `fen lân aef teagen', - men kin al sa goed rôllen sizze.

Ik seach sokke tiden flak ûnder 'e wâl earst in aerlich strypke likernôch sljucht wetter. Hwat fierder roan der hjir en dêr in ribbeltsje; dêr ûntstie in algemien kabbelinkje út; dat boaze stadichwei oan, - en ja, op 't lêst, mar dat wie dan al in dikersen ein sé yn, *wist* ik mear as dat ik it sa lyk *seach*, dat dêr út 'e kabbeling hwat oars groeid wie: dêr jinsjen moast grif in moai fikse weach stean. Dat de weagen skielk mûtskes op krigen, wie ek hwat dat ik mear fan tinken hadde moast as dat it each hie, hwant sokke fan jin ôf geande stikken wetter rinne mei in rounne rêch en de kop foardel. Dat, ik wol mar sizze: it wie dan oars noch oars as dat it munster dat 'so gruwlijk gappet' bidaerdwei út to kuijerjen gyng. Fan him yn syn tûst sjen wie gjin sprake; yn alle gefallen: net by sa'n lâns-labberkoeltsje,- en né, by stoarmwaer noch net iens goed.

Dy't in wylde sé sjen wol, moat by in út-'e-wâls-wyn net nei de dyk reizgje. Hy sjucht wol hwat, mar net genôch. Neptunis liket dan folle nueter as er is. Mannich in ûnbifearne plezierfarder is, troch de wei dat er gjin kyk op sok ding hie en it der mar op weage, raer to pal kommen. Dat sadwaende

Ei-wis, G.J. preket, en net allinne yn 'Tjesckmoars Sea-eangste'. Mar wy harkje der mei sawn pear earen nei. En G.J. nimt mar hwat 'instantané' s' en stâlt se op in rychje. Fierders kinne wy der mar mei oan- en moatte der faken ek mei ompiele. Mar dy skilderijkes *op harsels* binne goud wurdich.

Sadwaende, it is mei gjin stokken yn my to slaen, dat er in natuerbyld dat er grif wol fan eigen oansjen koe, sa *ûnnatuerlik* foar him helle en sa bryk bistammere hadde soe. Ne, *weagen* is *we(a)gen*; it kin net oars. Dêrom net, der is yn dat pear rigelen ek noch wol mear dat dêr útwizing fan docht.

Yn 'e útjefte fan 1668 stiet efter 'Tjesckmoar seag' in komma. Epkema, yn 1821, nimt dy oer. Brouwer, Haantjes en Sipma, yn 1936, fan desgeliken.

Dy komma is al net sa nedich as men *we(a)gen* lêst, mar lêst men *weagen*, dan soed er in fout fan komsa wêze.

En hwerom skriuwt G.J. nèt: 'Tjesckmoar seag fan fiere weagen --*Dat*-se ...' mar: 'Tjesckmoar seag, fen fiere weagen --*Ho*-se...'? My tinkt, dat is om't 'ho' yn'e reden lei fanwegens dat troch syn útinoar rinnende bitsjuttingen sa nijsgjirrige 'fest'. By my is, lyk as by Kalma, *fest* hjir: wis, wolbiret, wys; en slacht 'se' op Wif en syn maten.

Nou ferget Dykstra der Kalma op om by G.J. in parallel oan to wízen. Dy is der net, dat witte we. Ek net yn oare middelfryske stikken. Mar as

dy der al wie, soe Dykstra dan oars oer de saek tinke? Dat soe al hwat nuver wêze!
 Mar oars, - út hwat der dan al is, kinne we it bistienhabben `fen fiere we(a)gen' wol tige oannimlik meitsje. Ik wiis mar op ús *fierwegens*. Der is ûnderskie yn 'e casus, dat is 't allegearre. En forgelykje, hwat dat oanbilanget, Nld. *vanwege* en *wegens* mar ris meiinoar.

Dat G.J. syn `fen fiere weagen' en it *fierwegens* dat wy út' e hjoeddeiske tael kenne, neffens my itselde bitsjutte en dus yn inoars plak brûkt wurde kinne, hab ik foech tritich jier lyn, yn 1924, al sjen litten yn in parody op 'Tjesckmoars sea-aengste' (Sjoch 'Fan eigen tael en folk' side 155.)

My hat altyd tocht, dat Tjesckmoars see-eangste' G.J. syn moaiste fers is. Fier yn't foarige plichte ik it wol foar to bringen op Krite- en Nutsjounen. Nimmen sil der dêrom frjemd fan opharkje, dat ik der my tige ynjown en al sûnt tiden in fêst bitinken oer foarm en ynhâld hab. Hjir komt dat, koart. Bisyl ik, dy't oanloevet op Heech, Smelbrêge net ienris en wriuwt in oar my dat strak om 'e mûle, dan sil ik my mar treaste mei de wierheit dat oer dit fers noch gjin twa gear west hadde dy't it der folslein iens oer wierne.

Strofe 1-4.

Wif (beppe hat him opbrocht en ont nou ta noed fan him stien,) hat him gauris skine litten dat `(s)ijn sin ney sea to fljuecht'. As er diskear thúsrinnen komt, is er alhiel oerémis. Hy sil dit, hy sil dat, hy sil alles. Dat seit er: 'Dearmey,' dat is to sizzen: as er dêr sa oerdwealsk hinne to praten stiet, lit er `plommen waeye, 't gleône swird oere' holle swaeye'. Dy plommen dat kin wier wêze: jonge mannen fan alle tiden hadde mei plommen; blommen, fearren en har oan- of frijlottingsnûmer op 'e hoed oan'e jui en oan 't opswetsen west. Mar dat gleone swurd? 'k Wit net. Ik leau net dat we ús Wif hjir foar to stellen hadde as immen dy't him koarts op in oarlochskip oanmunsterje litten en de matroazeklean al oan hat, mar al soe dat sa wêze, it gewoane krychsfolk to sé hat by myn witten noait mei in greate pallas op side pronke, doe noch letter net, en yn gjin gefal waerd it dêr mei los bitroud. Né, Wif hat mar hwat mei de rjuchterearm boppe de holle om stien to skermesearjen, om in oar to fordútsen hoe 't er `ijnn' moed, Speck Jan al daet' -

Tjesckmoar bigrypt lykwol út syn reden dat it nou tinken is.

Strofe 5-13.

Hja stiet efkes sa forbûke, dat de wurden net komme wolle. Mar hwat der op dat stuit net yn herte en holle omgiet, hwat har allegearre net binearet.....

Dy singeliere fyfte strofe lit der jin in swym fan fornimme.

Tjesckmoar helle her fôrre' eagen - Ho-se fest fen lân aef teagen...', sa hie 't earste pear rigelen ek wêze kinnen, hwant dat wol de dichter der mei to kennen jaen.

O, ik sjoch it fan fierren al oankommen: ik krij by de measten fuortendalik ûngelyk. Ek as ik der noch by siz, dat fierder de hiele strofe by it foar-'e-eagen-heljen heart en dy wol hwat ryklik eachweiding jaende hege wier, `gâljen', dat `delbockjen', lân-bilôkjen en en sé-yn-'e-tût-sjen like min reël binne as niis it gleone swurd en krekt sa it fan-lân-ôftsjen.

It sil yn earsten wol min oan to nimmen wêze, dit bitinken fan mines. It mei my noch heuge, dat ik der yndertiden ek blinders tsjinoan skoarre. Mar ik bliuw der by: hwat yn strofe 5 stiet is allegearre meinoarren in eange breinflits, oars neat.

Hawar, hwa't it net oan wol hat noch kar genôch. Hy kin:

1. Mei Dykstra leauwe dat *weagen* Ndl. 'golgen' is, en Wif syn beppe op in alderbûtenwenstichst, aldertafallichst, en ek sekuer alderûnmooglikst plak treft en hja him yn in alderdusdanichst moedsume hâlding sawn strofen oanien yn 't moed bisiket to sprekken en, as se ynsjocht dat der gjin forwin op is, plechtich har seine oer syn greate plannen gean lit.

2. Mei Dr. Kalma sizze, dat yn strofe 5 'de hân fan 'e master ûnwis wurden (is).'

3. Mei deselde lang net ûnmooglik achtsje, dat der twa biwurkingen trochinoarren mjukse binne.

As ik my bikeare woe, - mar it liket der my net nei!- soe der wol oars neat foar my opsitte as leau it lêste. Dat *kin* tominsten.

Dêrom net, in dripe ûnwissens is der yn dizze oergongs-strofe wol, dat siz ik mei Kalma. Ik hab al tocht: Kin de romantyk, dy't yn G.J. syn jonge dagen by party dichters de skonken wer aerdich ûnder it liif bigoan to krijen, him ek hiel efkes it spoar bjuster makke hadde, mei't yn 't foar al in gleon swurd dat der net wêze koe, en doe, yn strofe 5, in heechoppige, út syn fryske klean groeide terp it byld moaijer meitsje moasten as 't op syn sliucht-fryskeboers wêze koe?

Hoe't dit sitte mei, dy romantyske oerwichtigens fan ien twa amerijen makket neffens my minder út as Kalma hadde wol. Yn 't fierdere fan 't fers rint alles goed logysk, en, dat is 't fornaemste, is 't ien en allegearre suvere poësi.

Mei strofe 6 bigjint (javis:*bigjint!*) "Tjesckmoars Sea-aengste". De strofes 1-4 binne mar in ynlidinkje yn 'e flecht: de dichter docht it him net iens oantiid en roai it hwat better mei de konstruksje fan strofe 2, dat oars siker sa'n poepetoer net west hadde soe. Strofe 5 is hwat ik al sei en butendat in ljedderke, oars moast men fan 'e flier op 'e souder stappe.

Nei't we fan strofe 6-13 Tjesckmoar har balstjurrige beppesizzer yn 't moed sprekken en oanljuntsjen heard hadde op sa'n wize dat it jin troch ieren en sinen giet, lit de dichter har yn 'e lêste asterisk (14-21) in monolooch hâlde.

Hja sjocht Wif ôfreizgjen, seit Dykstra. Hwersa-earne yn 'e goedichheit? Ut 'e fryske wâl hat noait in skiklik sêskip farre kinne, bihalven miskien fan Harns ôf. Hat se him dêr hinne brocht, of mûlk alhiel wol nei de rede fan Texel, dêr't doedestiids de floatfâd plichte to wachtsjen ont er syn skippen mei alleheins oan boart om him hinne hie? Ik kin 't mei de bêste wille fan 'e wrâld net leauwe; Dykstra ek net tink. Né, Wif 'polschet ijnne djiepste kuwllen', en 't âldminske sit nei alle gedachten yn har útstoarn klintsje mei de hannen gearslein en sjocht, nei de earste wanhoopsgjalp, wer `fen fiere we(a)gen' hwat der bart, en strak faeks barre kin.

Lit G.J. har preekje, moralisearje? Ja, hwat oars? De frage is hjir mar, oft in frommeske dat har hertlapke fier om fierren tsjen litte moat, en

dat mei safolle gefaren foar 'e eagen, dat docht. *Ja, hwat oars?* En G.J. jowt ús it biwiis dat men dichterlik preekje en moaralisearje kin. Dêr is 't goed mei, siz ik. En yn alle gefallen: it hiele fers is my just dêrtroch ien geniet. Ik wurd alhiel optein, iderkearen dat ik it foar mysels opsiz.

Der wiene yn dy dagen gâns hwat memmen en bernsbern bimemkjende beppen dy't har mânskwurden soannen en beppesizzers sa gean litte moasten nei dy freeslike sé, 'dearme net yen tred ontwijcket' en 'dear in neyl-breck is de dead'. Dat is G.J. oangien. Hy waerd der ta dreaun om wurd to jaen oan hwat dan yn sa'n forbûke, mar ûnder alle fortriet ienfâldich-from bleaun frouljusgemoed omgean koe. Dat is him slagge sa krekt en sa moai as 't selden in dichter slagje sil.

Ljouwert

J.J. Hof.